

**Propojení teoretické a praktické přípravy
budoucích pedagogických pracovníků na UP**

Náležitý dohled a činnost pedagogických pracovníků

- se zřetelem ke vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami
(přívodce studiem)

Jan Michalík

Abstrakt: Text přináší základní informaci ohledně aktuální situace v oblasti odpovědnosti za škodu způsobenou žáky nezletilými – se specifikem k postavení žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Ukazuje vybrané instituty práva občanského a pracovního. Slouží jen jako doprovodná studijní příručka k semináři, vedenému v rámci vzdělávacího cyklu na Pedagogické fakultě UP v Olomouci.

Klíčová slova: právo, odpovědnost za škodu, nezletilý, občanský zákoník, zákoník práce, speciální vzdělávací potřeby

Cíl: Text je formulován jako doprovodný studijní materiál k přednášce konané v rámci cyklu „propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP“. Jeho cílem je přivést studenty k samostudiu nové „právní i faktické“ situace, která je ve vzdělávání vyvolána zněním příslušných právních předpisů upravujících odpovědnost za škodu ve vybraných situacích.

Přívodce textem: Jak bylo uvedeno, jedná se o sumarizační přehled právní i faktické situace v oblasti tzv. náležitého dohledu či šířeji odpovědnosti za škodu. Text slouží jen jako základní příručka a je nutno – podle pokynů z přednášky a semináře – dále doplňovat autentickými právními normami a prvotními literárními zdroji – vše podle pokynů vyučujícího.

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

Úvod

Pomoc znevýhodněným jedincům naší společnosti by měla být samozřejmou součástí našich každodenních životů. Práce pedagogů, jejímž jádrem se čím dál víc stává i práce s dětmi, žáky a studenty se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří začasť trpí zdravotním postižením, jistě takovou pomocí je. Svoji práci totiž těmto dětem, žákům a studentům pomáháte k přístupu k jednomu z jejich základních lidských práv a to právu na vzdělání. O tomto základním lidském právu např. hovoří čl. 24 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, ve kterém je výslovně uvedeno, že: *„Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, uznávají právo osob se zdravotním postižením na vzdělání. S cílem realizovat toto právo bez diskriminace a na základě rovných příležitostí, státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, zajistí začleňující vzdělávací systém na všech úrovních a celoživotní vzdělávání...“* a dále pak ustanovení čl. 33 Listiny základních práv a svobod, ve kterém je výslovně uvedeno, že: *„Každý má právo na vzdělání...“* tedy i děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami.

Aby však jakákoliv prospěšná činnost byla úspěšná, pomáhající člověk by měl mít mimo jiné základní povědomí o tom, v jakém rámci se může pohybovat. Tímto rámcem je myšlen zejména rámec

Tato příručka má za cíl přinést Vám, budoucím pedagogům alespoň ty nejzákladnější informace týkající se jedné z Vašich nejdůležitějších povinností a to povinnosti náležitého dohledu nad dětmi, žáky a studenty se speciálními vzdělávacími potřebami, se kterými pracujete, demonstrované na případech, ke kterým v reálném životě došlo.

Text také obsahuje odkazy na související právní předpisy upravující tato témata a odbornou literaturu, kde můžete najít další užitečné informace.

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

1. Pedagogičtí pracovníci

Abychom si mohli odpovědět na základní otázku, kdo je pedagogickým pracovníkem, musíme se podívat do ustanovení § 2 odst. 1 a 2 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, ve kterém je uvedeno, že:

„Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně-pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu (dále jen "přímá pedagogická činnost"); je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy, nebo zaměstnancem státu, nebo ředitelem školy, není-li k právnické osobě vykonávající činnost školy v pracovněprávním vztahu nebo není-li zaměstnancem státu...“ a „Přímou pedagogickou činnost vykonává a) učitel, b) pedagog v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, c) vychovatel, d) speciální pedagog, e) psycholog, f) pedagog volného času, g) asistent pedagoga, h) trenér, i) metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, j) vedoucí pedagogický pracovník.“

Přehled právních norem pro pedagogy (v oblasti školství):

- zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů,
- nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně-pedagogické, přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků,
- vyhlášku č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních
- vyhlášku MŠMT č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných,
- vyhlášku MŠMT č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků
- vyhlášku MŠMT č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí aj.

Musíme si uvědomit, že pedagog není jenom pedagogickým pracovníkem vykonávajícím přímou pedagogickou činnost, na kterého se vztahují právní předpisy školské legislativy, ale také osobou, která má jako zaměstnanec školy svoje práva, povinnosti a odpovědnost vůči zaměstnavateli A jeho činnost spočívající v práci se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, která je v některých ohledech riziková, může vést k založení občanskoprávní a trestněprávní odpovědnosti. Pedagogická činnost totiž s sebou nese i určitá rizika. O některých pojednáme dále.

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

2. Pedagogičtí pracovníci a žáci se speciálními vzdělávacími potřebami

Činnost pedagogů není důležitá jenom svým obsahem, ale také okruhem žáků, vůči kterým směřuje. Školský zákon a vyhláška č. 73/2005 je shrnují jako **žáky se speciálními vzdělávacími potřebami**. O jaký okruh žáků se jedná, opět stanoví ustanovení § 16 školského zákona, ve kterém je uvedeno, že:

*„Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami je **osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním...**“*

Takto nastavená definice v ustanovení § 16 školského zákona má vést k tomu, aby bylo zajištěno vzdělávání co nejširšího počtu žáků, kterým ve vzdělávání brání některá z objektivních překážek plynoucích z jejich zdravotního stavu nebo sociálního postavení. Na základě tohoto dělení žáků podle jednotlivých specifických potřeb, tj. zdravotní postižení, zdravotní znevýhodnění, sociální znevýhodnění, dělíme asistenty pedagoga na tyto základní typy: asistenti pedagoga pro žáky se sociálním znevýhodněním, pro žáky se zdravotním postižením nebo znevýhodněním a také pro žáky mimořádně nadané, se kterými vyhláška č. 73/2005 Sb. také ve svých ustanoveních počítá. (Holá, 2008; Michalová, 2012)

3. Náležitý dohled

Jednou ze základních povinností pedagogů (vedle přímé výukové činnosti) je povinnost náležitého dohledu vůči dětem, žákům a studentům, vůči kterým vykonává svoji pedagogickou činnost. Ačkoliv je velmi důležitý, žádný právní předpis, ani samotný občanský zákoník, pojem náležitý dohled **nedefinuje**. Ustálená rozhodovací praxe soudů stanovila, že není možné takovým dohledem rozumět dohled, který by byl za normálních okolností osobami dohledem povinnými vykonáván stále, nepřetržitě a bezprostředně. Při úvaze o tom, zda osoby mající tuto povinnost nezanedbaly náležitý dohled, je nutno vzít zřetel i na některé okolnosti týkající se osoby podléhající dohledu, jako její věk, povahové vlastnosti a celkové chování. Soudní praxe dovodila, že účinným dohledem nad nezletilými či osobami stíženými duševní poruchou není jen zákaz určitého závažného jednání v situaci, kdy k němu již došlo, ale i celkové působení na osobu nezletilou a stíženou duševní poruchou.

O povinnosti pedagogických pracovníků, vykonávat **náležitý dohled** jak v rámci vyučování, tak v přímé souvislosti s ním, hovoří i mnohá ustanovení právních předpisů upravující problematiku náležitého dohledu na různých stupních vzdělávání. Jedná se o tyto právní předpisy:

- **zákon č. 561/2004 Sb.**, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v jehož ustanovení § 164 odst. 1 písm. h) je uvedeno, že: *„Ředitel školy a školského zařízení odpovídá za zajištění dohledu nad dětmi a nezletilými žáky ve škole a školském zařízení...“*

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

- **vyhlášku MŠMT č. 263/2007 Sb.**, kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, v jejímž ustanovení § 3 je uvedeno, že: „*V pracovní době pedagogičtí pracovníci vykonávají a) přímou pedagogickou činnost, b) další práce související s přímou pedagogickou činností dohodnuté s pedagogickým pracovníkem, například příprava na přímou pedagogickou činnost, příprava učebních pomůcek, hodnocení písemných, grafických a jiných prací žáků a dále práce, které vyplývají z organizace vzdělávání a výchovy ve školách a školských zařízeních, jako je dohled nad dětmi a nezletilými žáky...*“ a ustanovení § 6 odst. 1 a 2, kde je uvedeno, že: „*Dohled k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků ve škole nebo školském zařízení při výchově a vzdělávání a s nimi souvisejících činnostech a při poskytování školských služeb se vykonává v zájmu předcházení škodám na zdraví, majetku, přírodě a životním prostředí... Ředitel školy nebo školského zařízení určuje provádění dohledu nad žáky. Vychází z konkrétních podmínek a přihlíží zejména k vykonávané činnosti, věku žáků a jejich rozumové vyspělosti, dopravním a jiným rizikům...*“

Dále byly přijaty právní předpisy stanovující povinnost náležitého dohledu pro jednotlivé stupně vzdělávání:

- pro oblast předškolního vzdělávání se jedná o **vyhlášku MŠMT č. 14/2005 Sb.**, o předškolním vzdělávání, v jejímž ustanovení § 5 je uvedeno, že: „*Právnícká osoba, která vykonává činnost mateřské školy, vykonává dohled nad dítětem od doby, kdy je pedagogický pracovník převezme od jeho zákonného zástupce nebo jím pověřené osoby, až do doby, kdy je pedagogický pracovník předá jeho zákonnému zástupci nebo jím pověřené osobě. Předat dítě pověřené osobě lze jen na základě písemného pověření vystaveného zákonným zástupcem dítěte...*“
- pro oblast základního vzdělávání se jedná o vyhlášku **MŠMT č. 48/2005 Sb.**, o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, v jejímž ustanovení § 3 je uvedeno, že: „*Bezpečnost a ochranu zdraví žáků ve škole, při vzdělávání mimo místo, kde se uskutečňuje vzdělávání, a při akcích konaných mimo místo, kde se uskutečňuje vzdělávání, zajišťuje právnícká osoba, která vykonává činnost školy, svými zaměstnanci, vždy však nejméně jedním pedagogickým pracovníkem. Zaměstnanec, který není pedagogickým pracovníkem, může ředitel školy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků určit pouze, pokud je zletilý a svéprávný...*“
- pro oblast středního vzdělávání se jedná o **vyhlášku MŠMT č. 13/2005 Sb.**, o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři, která sice nehovoří podrobně o podmínkách výkonu dohledu nad žáky, ale v jejímž ustanovení § 2 je uvedeno, že: „*Při stanovení počtu a velikosti skupin je ředitel školy povinen zohlednit požadavky na bezpečnost a ochrnu zdraví žáků...*“

Rozsah náležitého dohledu

Na tomto místě je nutné zdůraznit, že pedagogičtí pracovníci vykonávají podle pokynů ředitele dozor i mimo školu, např. při praktickém vyučování, při praktické přípravě, při kurzech, exkurzích a jiných činnostech vyplývajících ze školních vzdělávacích programů, při účasti na soutěžích, přehlídkách

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

popřípadě při jejich přípravě a na jiných akcích organizovaných školou. Podle rozhodnutí ředitele školy mohou dozor konat vedle pedagogických pracovníků i jiné osoby, které jsou zletilé, plně svéprávné a jsou pracovněprávním vztahu ke škole. Tyto osoby musí být řádně poučeny o povinnostech dozoru a ředitel školy o tomto poučení provede písemný záznam, který osoba pověřená dozorem podepíše. Při akcích konaných mimo školu, kdy jsou jejich účastníci ubytováni v objektech jiných osob, dodržují žáci předpisy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví a předpisy o požární ochraně platné v těchto objektech. Žáci dodržují stanovený režim dne a pokyny vydané pro dobu nočního klidu. Za seznámení žáků s těmito pokyny a za kontrolu jejich dodržování odpovídá vedoucí akce nebo jím určený pedagogický pracovník.

Povinnost náležitého dohledu mimo vyučování stanoví např.:

- **zákon č. 258/2000 Sb.**, o ochraně veřejného zdraví, v jehož ustanovení § 10 odst. 1 je uvedeno, že: *„Fyzické osoby činné při škole v přírodě nebo zotavovací akci jako dozor nebo zdravotník musejí být k této činnosti zdravotně způsobilé...“*
- **vyhláška MŠMT č. 55/2005 Sb.**, o podmínkách organizace a financování soutěží a přehlídek v zájmovém vzdělávání, v jejímž ustanovení § 7 je uvedeno, že: *„Bezpečnost a ochranu zdraví žáků po dobu dopravy na soutěže a ze soutěží zajišťuje vysílající škola, pokud se se zákonným zástupcem žáka nedohodne jinak. V průběhu soutěže zajišťuje bezpečnost a ochranu zdraví žáků organizátor... U sportovních soutěží, uměleckých soutěží a dalších soutěží, kde to charakter soutěže vyžaduje a je to dáno organizačním řádem, zajišťuje bezpečnost a ochranu zdraví žáků vysílající škola v plném rozsahu, pokud se se zákonným zástupcem žáka nedohodne jinak...“*

Obsah těchto závazných právních předpisů zastřešuje a blíže specifikuje **Metodický pokyn MŠMT čj. 24 246/2008-6** k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, v jehož ustanovení čl. 4 odst. 2 je uvedeno, že: *„Ředitelé zejména: Zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky zejména ve škole před vyučováním, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním, podle potřeby při přecházení žáků mezi budovami školy, do zařízení školního stravování a do školní družiny. Především v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet...“* a **Metodický pokyn MŠMT čj. 37014/2005-25** k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, v jehož ustanovení čl. 10 odst. 1, 2 a 4 je uvedeno, že: *„Školy jsou povinny vykonávat podle zvláštních předpisů nad nezletilými žáky náležitý dohled. Kromě bezpečnostních hledisek zajišťují pedagogičtí pracovníci při dohledu nad žáky také výchovné působení, a to v zájmu předcházení škodám na zdraví, majetku a životním prostředí. O zajištění náležitého dozoru rozhoduje ředitel školy. Vychází z konkrétních podmínek a přihlíží zejména k vykonávané činnosti, věku žáků a jejich rozumovému rozvoji (vyspělosti), dopravním a jiným rizikům. Ředitel školy pověří dozorem pedagogického pracovníka, stanoví rozvrh dozoru nad žáky a vyvěsí ho na takovém místě, aby bylo možno při kontrolní činnosti snadno rozpoznat, který pedagogický pracovník dozor koná... Pedagogický pracovník koná dozor nad žáky ve škole před vyučováním, po vyučování, o přestávkách mezi dvěma vyučovacími hodinami, podle potřeby při přechodu žáků z jedné budovy školy*

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

do druhé budovy školy, do školní jídelny, školní družiny apod. Při zajišťování dozoru nad žáky se postupuje podle rozvrhu dozoru. Jestliže ředitel školy povolí žákům pobyt ve škole před vyučováním, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním nebo po vyučování, zabezpečí jejich dozor. Dozor ve škole začíná nejméně 20 minut před začátkem dopoledního a 15 minut před začátkem odpoledního vyučování a končí odchodem žáků ze školy po skončeném vyučování... Při akcích konaných mimo školu, kdy jsou jejich účastníci ubytováni v objektech jiných osob, dodržují žáci předpisy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví a předpisy o požární ochraně platné v těchto objektech. Žáci dodržují stanovený režim dne a pokyny vydané pro dobu nočního klidu. Za seznámení žáků s těmito pokyny a za kontrolu jejich dodržování odpovídá vedoucí akce nebo jím určený pedagogický pracovník. Vedoucí akce rozhodne o způsobu provádění dohledu v době nočního klidu..." Tyto metodické pokyny jsou významné tím, že řeší problematiku rozsahu náležitého dohledu a to jak v rámci školy, tak i mimo ni. Situaci v rámci jednotlivých škol, kde asistenti pedagoga působí, řeší vnitřní předpisy, tzv. školní řády.

Shrnutí

Závěr vyplývající z textu této kapitoly je jasný. Ačkoliv právní řád České republiky neupravuje definici pojmu náležitý dohled, pracují s tímto pojmem mnohé právní předpisy a jiné na ně navazující dokumenty a jak bude vysvětleno v další části, porušení této povinnosti může mít pro pedagogické pracovníky závažné následky.

Právní normy:

- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon),
- zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví,
- vyhláška MŠMT č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí,
- vyhláška MŠMT č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání,
- vyhláška MŠMT č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky,
- vyhláška MŠMT č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři,
- vyhláška MŠMT č. 55/2005 Sb., o podmínkách organizace a financování soutěží a přehlídek v zájmovém vzdělávání,
- Metodický pokyn MŠMT čj. 24 246/2008-6 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení,
- Metodický pokyn MŠMT čj. 37014/2005-25 k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

4. Náležitý dohled a odpovědnost za škodu

V předchozím textu jsme si řekli, že pedagogický pracovník je **zaměstnancem školy**, v níž jsou vzdělávání žáci, vůči kterým má povinnost náležitého dohledu. Tato povinnost pedagogů má velký význam v tom smyslu, že její plnění upravuje zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, ale také zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, zákon č. 40/2009 Sb., zákoník práce a další právní předpisy, které také zároveň upravují následky jejího porušení. Situace tohoto porušení totiž mohou za určitých situací založit odpovědnost asistenta pedagoga nejenom v občanskoprávní a trestněprávní rovině, ale může mít i pracovněprávní následky. V této kapitole se budeme věnovat problematice vzniku odpovědnosti za škodu a to v souvislosti s porušením povinnosti náležitého dohledu podle občanského zákoníku a zákoníku práce.

Riziko vzniku škody

Práce pedagogických pracovníků, jak bylo uvedeno výše, často prací s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a to s určitým rizikem vzniku škody nebo nemajetkové újmy, která je spojena snad se všemi lidskými činnostmi. (Týká se však všech nezletilých žáků!!).

Typicky můžeme předpokládat typicky tři základní situace. Jednak může dojít k tomu, že majetkovou škodu či nemajetkovou újmu jiné osobě, nebo i škole samotné, kde je integrován, způsobí přímo dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami nebo je tomuto žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami majetková škoda nebo nemajetková újma způsobena, což je druhá typická situace. Každá z těchto situací je podle platných právních předpisů řešena poněkud odlišně. Jako první si objasníme řešení situace, kdy je majetková škoda či nemajetková újma způsobena třetí osobě dítětem, žákem nebo studentem se speciálními vzdělávacími potřebami. (Eliáš, 2012)

Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu

Na tomto místě je však třeba nejdříve přinést trochu teorie o **předpokladech vzniku odpovědnosti**, které stanoví občanský zákoník. Aby byla určitá osoba odpovědná, musí porušit nějakou zákonem stanovenou povinnost, z porušení této povinnosti, mluvíme jinak o protiprávním jednání, musí vzniknout škodlivý následek, který musí mít příčinu právě v tomto protiprávním jednání, které musí být zaviněné.

Prvním předpokladem vzniku odpovědnosti je tedy **protiprávní jednání**, které spočívá v porušení povinnosti, příkazu nebo zákazu stanoveného zákonem, v našem případě zejména občanským zákoníkem, zákoníkem práce nebo trestním zákoníkem. Protiprávní jednání může mít jak podobu aktivního jednání, tak i opomenutí. (Eliáš, 2012)

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

Další podmínkou vzniku odpovědnosti je **škodlivý následek**, podle občanského zákoníku se jedná o škodu nebo nemajetkovou újmu. Škoda je materiální povahy. Jedná se o újmu v majetkové sféře, o zmenšení majetku, k němuž došlo v důsledku protiprávního jednání. Co se týče náhrady škody, ustanovení § 2951 odst. 1 občanského zákoníku stanoví, že škoda se nahrazuje uvedením do předešlého stavu. Není-li to dobře možné, anebo žádá-li to poškozený, hradí se škoda v penězích. Zatímco škoda má majetkovou povahu, nemajetková újma neznámá přímou ztrátu na majetku. Typicky se jedná o zásah do života, zdraví, cti, soukromí osoby apod. Následky této újmy bývají zpravidla velice závažné a v konečném důsledku se mohou projevit i v majetkových poměrech poškozeného. Ve vztahu k nemajetkové újmě ustanovení § 2951 odst. 2 občanského zákoníku stanoví, že nemajetková újma se odčiní přiměřeným zadostiučiněním. Zadostiučinění musí být poskytnuto v penězích, nezajistí-li jeho jiný způsob skutečné a dostatečně účinné odčinění způsobené újmy. Jiným způsobem myslíme např. písemnou omluvu. (Eliáš, 2012)

Dalším prvkem pro vznik odpovědnosti za škodu nebo nemajetkovou újmu je **příčinná souvislost** mezi protiprávním jednáním a majetkovou škodou či nemajetkovou újmu. Příčinnou souvislostí rozumíme, že majetková škoda či nemajetková újma musejí být následkem protiprávního jednání, což znamená, že škoda by bez protiprávního jednání nenastala. Jinak řečeno protiprávní jednání musí se způsobenou škodou těsně souviset z hlediska časového a místního a musí s ní být v přímé souvislosti. (Eliáš, 2012)

Posledním prvkem pro vznik odpovědnosti za škodu nebo nemajetkovou újmu je **zavinění**, tj. psychický vztah škůdce ke vzniklé škodě. Rozlišujeme dvě formy zavinění a to úmysl a nedbalost, které se vyskytují ve dvou stupních a to v úmyslu přímém a nepřímém a nedbalosti vědomé a nevědomé. Úmysl přímý pak znamená, že škůdce přímo chtěl způsobit škodu, úmysl nepřímý znamená, že škůdce sice škodu přímo způsobit nechtěl, věděl však, že při jeho jednání k ní dojít může a pro ten případ, kdyby ke škodě došlo, s tím byl srozuměn. Při vědomé nedbalosti škůdce věděl, že svou činností může škodu způsobit, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že škoda nevznikne. Při nevědomé nedbalosti nevěděl škůdce, že svým jednáním může škodu způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem vědět měl a mohl. (Eliáš, 2012)

Pokud jsou **naplněny a přítomny všechny tyto základní prvky**, tj. protiprávní jednání, škoda, příčinná souvislost a zavinění, jsou naplněny základní předpoklady vzniku odpovědnostního vztahu mezi škůdcem, tj. tím, kdo majetkovou škodu či nemajetkovou újmu způsobil a poškozeným, tj. tím, kterému byla majetková škoda či nemajetková způsobena, jehož obsahem je povinnost škůdce poškozenému škodu nahradit. (Eliáš, 2012)

Odpovědnost za škodu způsobenou žákem třetí osobě

Vzhledem k výše uvedenému je také nutné si položit otázku, zda je postavení dětí, žáků nebo studentů - včetně žáků se SVP - v oblasti stanovení odpovědnosti za škodu něčím typické nebo charakteristické. V této souvislosti je nutné si zodpovědět základní otázku, kdože to to dítě, žák či student se speciálními vzdělávacími potřebami z hlediska odpovědnosti za škodu vlastně je.

Studijní text k projektu

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

Vzhledem k ustanovení **§ 36 odst. 1 školského zákona**, kde je uvedeno, že:

*„Školní docházka je povinná po dobu devíti školních roků, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne **sedmnáctého roku věku**...“*

a ustanovení **§ 16 odst. 1 školského zákona**, kde je uvedeno, že:

*„Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami je osoba **se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním**...“*

je jasné, že se velmi často jedná o osoby **nezletilé** (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k tomu v ustanovení § 30 odst. 1 a 2 uvádí, že zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku), nebo **stížené duševní poruchou**. A tyto skutečnosti mají velmi významný vliv na případnou odpovědnost dětí, žáků nebo studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na jejich odpovědnost za škodu nebo nemajetkovou újmu, čili odpověď je kladná. Odpovědnost za škodu nebo nemajetkovou újmu způsobenou osobami nezletilými či osobami stíženými duševní poruchou je v současné době upravena v ustanovení **§ 2920 odst. 1 a 2 občanského zákoníku**, kde je uvedeno, že:

*„**Nezletilý**, který nenabyl plné svéprávnosti, nebo ten, kdo je **stížen duševní poruchou**, nahradí způsobenou škodu, pokud byl způsobilý **ovládnout své jednání a posoudit jeho následky**; poškozenému náleží náhrada škody i tehdy, nebránil-li se škůdci ze šetrnosti k němu... Nebyl-li nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, má poškozený právo na náhradu, je-li to spravedlivé se zřetelem k majetkovým poměrům škůdce a poškozeného...“*

svéprávná (svéprávností, lze získat i před dosažením 18. roku věku tzv. emancipací nebo uzavřením manželství, rozumíme způsobilost svým právním jednáním, např. podpisy smluv, zakládat pro svoji osobu práva a povinnosti) nebo osoba stížená duševní poruchou, což se typicky může týkat dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, bylo by třeba posoudit, zda v okamžiku protiprávního jednání, tzn. způsobení škody nebo nemajetkové újmy, byla schopna ovládnout své jednání a posoudit jeho následky. (Eliáš, 2012). Z logiky věci je jasné, že u osob, které jsou zletilé a netrpí duševní poruchou, se tyto schopnosti neposuzují, nebude v jejich případě postupováno podle těchto ustanovení občanského zákoníku, ale podle obecných ustanovení odpovědnosti za škodu.

Jaký má tento právní stav vliv na postavení pedagogických pracovníků? Odpověď je jasná, zásadní. Pedagogický pracovník má povinnost náležitého dohledu nad dětmi žáky a studenty se speciálními vzdělávacími potřebami, pročež v ustanovení **§ 2921 občanského zákoníku** je uvedeno, že:

*„Společně a nerozdílně se škůdcem nahradí škodu i ten, kdo nad ním zanedbal náležitý dohled. **Není-li škůdce povinen k náhradě, nahradí poškozenému škodu ten, kdo nad škůdcem zanedbal dohled**...“*

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

Ustanovení § 2921 občanského zákoníku navazuje na obecnou úpravu odpovědnosti za škodu podle ustanovení § 2909 a následujících. Svým způsobem představuje odpovědnost nezletilých osob a osob stížených duševní poruchou **výjimečné ustanovení**. Jestliže obecně platí pravidlo, že pokud někdo způsobí druhému škodu je povinen ji nahradit, v tomto případě občanský zákoník nečiní za škodu odpovědným pouze škůdce, ale předpokládá společně s ním i odpovědnost osoby, která je nad ním povinna vykonávat náležitý dohled a v určitých případech dokonce může škoda jít k tíži poškozené osoby. (Eliáš, 2012)

O tom, zda se pedagogický pracovník bude podle ustanovení § 2091 občanského zákoníku do určité míry podílet na náhradě škody, kterou způsobilo dítě, žák či nezletilý student (případně se se speciálními vzdělávacími potřebami), záleží právě na tom, zda zanedbal, či nezanedbal náležitý dohled. V této souvislosti mohou nastat **čtyři následující situace**.

- Může dojít k tomu, že přes duševní poruchu či nezletilost vznikne odpovědnost za škodu jen u těchto osob, které způsobily ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, a škola –a jako právnická osoba – činností svého pedagogického pracovníka prokáže že výkon náležitého dohledu nezanedbala.
- Může dojít k tomu, že za škodu bude odpovídat pouze škola –či dokonce pedagogický pracovník -, pokud se prokáže, že zanedbali povinnost náležitého dohledu nad osobami, které nejsou způsobilé ovládnout své jednání a posoudit jeho následky.
- Může rovněž dojít k tomu, že za škodu bude společně a nerozdílně odpovídat jak škola (pedagogický pracovník), tak i osoba nezletilá či stížená duševní poruchou, pokud je schopna ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, a pedagogický pracovník zanedbá povinnost náležitého dohledu.
- Hypoteticky může dojít i k tomu, že odpovídat za škodu nebude nikdo, protože škola/pedagogický pracovník svoji povinnost náležitého dohledu nezanedbají a osoba nezletilá či stížená duševní poruchou není schopna ovládnout své jednání a posoudit jeho následky. (Eliáš, 2012)

Odpovědnost za škodu způsobenou školou žákovi

Další možností je situace, kdy bude škoda způsobena dítěti, žákovi nebo studentovi se speciálními vzdělávacími potřebami v rámci školního vyučování nebo v rámci mimoškolních aktivit. Za tuto způsobenou škodu nebo nemajetkovou újmu primárně odpovídá škola. V současné době je odpovědnost škol, s výjimkou škol mateřských, upravena v ustanovení § 391 odst. 2 a 3 zákoníku práce, v nichž je uvedeno, že:

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

*„Za škodu, která vznikla **žákům základních škol, základních uměleckých škol, zvláštních škol a pomocných škol** při vyučování nebo v přímé souvislosti s ním, odpovídá škola; při výchově mimo vyučování ve školském zařízení nebo v přímé souvislosti s ní odpovídá školské zařízení. Nevystupuje-li škola nebo školské zařízení v právních vztazích svým jménem a nemá-li odpovědnost vyplývající z těchto vztahů, odpovídá žákům zřizovatel školy, popřípadě školského zařízení... Příslušná **škola odpovídá** žákům středních škol (gymnázií, středních odborných škol, středních odborných učilišť), vyšších odborných škol, konzervatoří a jazykových škol s právem státní závěrečné zkoušky za škodu, která jim vznikla porušením právních povinností nebo úrazem při teoretickém a praktickém vyučování ve škole nebo v přímé souvislosti s ním. Došlo-li ke škodě při praktickém vyučování u právnické nebo fyzické osoby nebo v přímé souvislosti s ním, odpovídá za škodu právnická nebo fyzická osoba, u níž se vyučování uskutečňovalo. Došlo-li ke škodě při výchově mimo vyučování ve školském zařízení nebo v přímé souvislosti s ní, odpovídá za škodu příslušné školské zařízení. Nevystupuje-li škola nebo školské zařízení v právních vztazích svým jménem a nemá-li odpovědnost vyplývající z těchto vztahů, odpovídá za škodu zřizovatel školy nebo školského zařízení...“*

Podle školského zákona škola vykonává svoji činnost jakožto právnická osoba. Odpovědnost za škodu nebo nemajetkovou újmu způsobenou žákovi podle ustanovení **§ 391 zákoníku práce** nese vždy právnická osoba vykonávající činnost školy. V případech, kdy škola nemá právní subjektivitu (v případě škol a školských zařízení zřizovaných Ministerstvem obrany, Ministerstvem spravedlnosti a Ministerstvem vnitra), odpovídá za škodu jejich zřizovatel.

Ustanovení § 391 zákoníku práce také zdůrazňuje odpovědnost právnické osoby vykonávající činnost školy za škodu vzniklou výhradně porušením právních povinností nebo úrazem v případě žáků středních škol, vyšších odborných škol, konzervatoří, jazykových škol s právem státní jazykové zkoušky, studentů vysokých škol při teoretickém a praktickém vyučování ve škole nebo v přímé souvislosti s ním.

Odpovědnost školy v případech uvedených v ustanovení § 391 zákoníku práce je odpovědností **absolutní objektivní**, tzn. že zákoník práce nepřipouští možnost vyvinění se z odpovědnosti právnické osoby vykonávající činnost školy, dojde-li tedy ke škodě nebo nemajetkové újmě žáka či studenta v rámci vyučování nebo v přímé souvislosti s ním.

Odpovědnost za škodu v případě dětí **mateřských škol** se řídí ustanoveními občanského zákoníku, ve kterých je upravena odpovědnost za škodu, tedy opět výše zmíněnými ustanoveními § 2920 a 2921 občanského zákoníku. Dojde-li tedy ke způsobení škody nebo nemajetkové újmy dítěti v mateřské škole, jedná se o objektivní odpovědnost, které se mateřská škola může zprostit, jestliže prokáže, že náležitý dohled nezanedbala. Celkově jsou tedy možné opět čtyři různé varianty odpovědnosti za škodu nebo nemajetkovou újmu:

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

- dítě si odpovídá za škodu výlučně samo, jestliže v okamžiku vzniku škody je schopno ovládnout své jednání a posoudit jeho následky a škola prokáže, že náležitý dohled nezanedbala (škola se zproští odpovědnosti),
- za škodu odpovídá škola poměrně v případě, že jí nepodaří prokázat, že náležitý dohled nebyl zanedbán, ale dítě bylo schopno ovládnout své jednání a posoudit jeho následky
- výlučně odpovídá škola (dítě není schopno ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky a škole se nepodaří zprostit odpovědnosti).

V této souvislosti je také nutné zdůraznit, že školy musejí podle ustanovení § 365 zákoníku práce uzavřít **pojištění** pro případ své odpovědnosti za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání svých zaměstnanců. Pro případ odpovědnosti za škodu vzniklou na věcech, životě a zdraví dětí, žáků a studentů se školy mohou, ale nemusí pojistit. Další možné pojistky mohou např. být pojištění majetku, živelní pojištění, pojištění pro případ odcizení, pojištění elektronických zařízení apod. (Eliáš, 2012)

Odpovědnost za škodu způsobenou žákem škole

Poslední možností, která souvisí s odpovědnostními vztahy v rámci činnosti asistenta pedagoga, je možnost způsobení škody dítětem, žákem či studentem **škole**, ve které jsou vzděláváni. Odpověď je jednoduchá. Podle ustanovení § 2920 a 2921 občanského zákoníku se postupuje v případě odpovědnosti dětí a nezletilých žáků základních škol. V případě zletilých žáků základních škol, kteří netrpí duševní poruchou, se postupuje podle obecných ustanovení občanského zákoníku.

Poněkud jiná je situace u žáků středních škol, konzervatoří a jazykových škol s právem státní jazykové zkoušky nebo studentů vyšších odborných škol, u nichž ustanovení § 391 odst. 1 zákoníku práce stanoví, že:

„Žáci střední školy, konzervatoře a jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky nebo studenti vyšší odborné školy odpovídají právnícké osobě vykonávající činnost dané školy nebo školského zařízení nebo právnícké nebo fyzické osobě, na jejichž pracovištích se uskutečňuje praktické vyučování, za škodu, kterou jí způsobili při teoretickém nebo praktickém vyučování anebo v přímé souvislosti s ním. Pokud ke škodě došlo při výchově mimo vyučování ve školském zařízení nebo v přímé souvislosti s ní, odpovídají žáci nebo studenti za škodu právnícké osobě vykonávající činnost tohoto školského zařízení. Pokud ke škodě došlo při studiu nebo praxi nebo v přímé souvislosti s nimi u jiné právnícké osoby nebo fyzické osoby, odpovídají studenti právnícké nebo fyzické osobě, u níž se studium nebo praxe uskutečňovaly...“

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

Pokud výše zmínění žáci střední školy, konzervatoře a jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky nebo studenti vyšší odborné školy způsobí škodu při teoretickém nebo praktickém vyučování anebo v přímé souvislosti s ním, odpovídají škole podle ustanovení § 391 zákoníku práce. V ostatních případech se odpovědnost řeší podle příslušných ustanovení občanského zákoníku. (Eliáš, 2012)

Shrnutí

V této kapitole bylo uvedeno, jakým způsobem právní řád České republiky reaguje na riziko vzniku škody při práci s dětmi, žáky a studenty se speciálními vzdělávacími potřebami. jedná se o situace, kdy majetkovou škodu či nemajetkovou újmu jiné osobě, nebo i škole samotné, kde je integrován, způsobí přímo dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami nebo je tomuto žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami majetková škoda nebo nemajetková újma způsobena. Nesmíme zapomínat na dvě základní věci. Jednak na to, že dané situace řeší jak občanský zákoník, tak i zákoník práce, o jehož významu v souvislosti s pojmem náležitého dohledu si řekneme více v následující kapitole.

Literatura

1. ELIÁŠ, K. a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 802. ISBN 978-80-7208-922-2.
2. BĚLINA, M. a kol. *Pracovní právo*. 5. doplněné vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, 599 s., ISBN 978-80-7400-405-6.
3. HOLÁ, S. *Integrace zdravotně postiženého žáka v systému základního školství: závěrečná práce "Studium pro ředitele škol a školských zařízení": období od září 2005 do května 2006*. 1. vyd. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2008. 57 s. ISBN 978-80-86956-26-8.
4. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část, zvláštní část*. 1. vydání. Praha: Linde, 2011. 895 s. ISBN 978-80-87212-24.
5. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vydání. Praha: Linde, 2011. 816 s. ISBN 978-80-87212-29.
6. MICHALÍK, J. *Školská integrace dětí s postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 135 s. ISBN 80-7067-981-6.
7. MICHALOVÁ, Z. *Integrativní speciální pedagogika: (především zaměřena na aktuální legislativu v ČR)*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2012. 73 s. ISBN 978-80-7372-879-3. 63
8. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. a MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 6. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
9. *Školství: školy a školská zařízení - školský zákon a vyhlášky, pedagogičtí pracovníci, vysoké školství, výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče*. Ostrava: Sagit, 2013. 496 s. ISBN 978-80-7208-974-1.
10. TEPLÁ, M. a ŠMEJKALOVÁ, H. *Základní informace k zajišťování asistenta pedagoga do třídy, v níž je vzděláván žák nebo žáci se zdravotním postižením*. Vyd. 2. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2010. 46 s. ISBN 978-80-86856-66-7.

**Propojení teoretické a praktické přípravy
budoucích pedagogických pracovníků na UP**

11. UZLOVÁ, I. *Asistence lidem s postižením a znevýhodněním: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. 135 s. ISBN 978-80-7367-764-0.
12. VALENTA, M. a kol. *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem s mentálním postižením*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. 108 s. ISBN 978-80-244-3380-6.
13. VYSOKAJOVÁ, M., KAHLE, B., DOLEŽÍLEK J. *Zákoník práce s komentářem*. 1. vydání. Praha: ASPI, 2007, 471 s. ISBN 80-735-7224-9.

Právní předpisy:

- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů